

BELEJRET AF STORISEN

Af Erik Lyberth

*(En autentisk beretning om en ung danskers skæbne i Grønland for 100 år siden.
Beretningen er skrevet i overensstemmelse med overleveringer fra ældre grønlændere,
samt med besøg på de – i fortællingen – omtalte steder).*

På vestsiden af øen Hamborgerland, en stor ø ca. 25 km nord for Sukkertoppen, ligger der en halv snes klippeøer, som i række strækker sig helt ud til det åbne hav. De er nøgne og stormomsuste, og det meste af året synes de at være helt blottet for alt levende.

På den næstyderste ø, et ganske lille landområde på et par snese kvadratmeter, ligger der en stor stendynge, der alene ved første øjekast tiltrækker sig ens opmærksomhed. Stendynge er nemlig en grav, en stor fællesgrav, der bedre end ord fortæller om en menneskelig tragedie, der udspillede her på denne gudsforladte lille ø for 100 år siden.

Det var i den skæbnesvangre vinter 1855-56, den vinter, som nær havde betydet affolkning af en stor del af Grønlands sydkyst. Dette var resultatet af en mærkelig temperaturforandring, som på det tidspunkt indtrådte i de grønlandske farvande, og som allerede igennem nogle år havde forårsaget en mærkbar tilbagegang i de sociale forhold på Grønland. Denne temperaturforandring kulminerede netop i vinteren 1855. Som følge heraf var sælføremkomsten den vinter meget ringe. Dette var en stor katastrofe for grønlænderne. Dertil kom, at størstedelen af Sydgrønland den vinter var blokeret af storis, som imod sædvane trak helt ind i fjordene, og som en endeløs ørken skræmte alt levende bort fra kysten. Forsyningerne fra Danmark paa det tidspunkt var meget uregelmæssige på grund af de vanskelige vejrforhold. Dette var da også tilfældet i efteråret 1855. Det skib, som i løbet af efteråret skulle bringe de sidste forsyninger fra hjemlandet, var af en eller anden grund forsinket, og da det endelig nærmede sig den berygtede sydspids af Grønland, blev det overrumplet af storm, og sank. Alt dette medførte, at tilstandene den vinter var så elendige, at hungersnød endog spøgede visse steder.

Midt i dette kaos af nød og fattigdom indtraf der en begivenhed, hvis sørgelige udfald gjorde et stærkt indtryk på de grønlændere, som boede i egnen omkring ulykkestedet. Der skete nemlig det, at en dansker – Johannes Willumsen – en ukendt ung mand, muligvis fra Aarhus- eller Randersegnen, sammen med 8 grønlændere foretog en lang og håbløs rejse for at skaffe proviant til et af sultedøden truet udsted – Napassoq

– hvor Johannes Willumsen var ansat som udstedsbestyrer; en rejse, som kom til at koste alle rejsedeltagerne livet.

I begyndelsen af 1840-erne kom Johannes Willumsen til Sukkertoppen. Man kender ikke meget til hans fortid, ja, man ved ikke engang med bestemthed, fra hvilken del af Jylland han stammede. Så snart han kom til Sukkertoppen, fik grønlænderne oplyst, at han var rejst til Grønland som udvist, fordi han beskyldtes for at have myrdet sin hustru. Dette er måske det eneste tilfælde, hvor man som straf har sendt en person til Grønland. Men det er usandsynligt, at man ville sende en ung arbejdsdygtig mand som Johannes Willumsen derop, uden at man havde en egnet beskæftigelse til ham. Den kgl. grønlandske Handel var dengang ikke nogen søgt arbejdsplads og havde derfor flere ubesatte stillinger. Men det påstås alligevel, at Johannes Willumsen i lang tid færdedes i Sukkertoppen uden fast arbejde og førte sådan et liv, at han af grønlænderne betegnede som »halv europæer og halv eskimo«.

Dette kan måske forklares ved, at Johannes Willumsen allerede dengang havde en anelse om, at han før eller senere ville blive rensat for den grufulde beskyldning, som var rettet mod ham. Det er muligt, at han gik og håbede, at fremtiden på en eller anden måde ville skaffe ham arbejde, som bedre svarede til hans alsidige evner. Det fortælles i hvert fald, at han blankt havde afslået kolonibestyrerens tilbud om at overtage tilsynet af koloniens trankogeri.

Efter udsagnene at dømme, var Johannes Willumsen stor, stærk og meget udholdende. Han var rolig og fåmælt og var meget interesseret i grønlændernes liv og færden. Lige fra begyndelsen var han stærkt knyttet til grønlænderne. Han spiste sammen med dem, og hver dag gik der mange på besøg hos ham. Det var også nødvendigt for Willumsen at stå på god fod med de indfødte. Han var jo en paria i sit eget samfund og derfor uønsket blandt sine landsmænd, af hvilke der på dette tidspunkt var et par stykker i Sukkertoppen. Det varede da heller ikke længe, før grønlænderne begyndte at betragte ham som een af deres egne. De gav ham en kajak og underviste ham i brugen af den, således at han inden længe lærte kunsten at ro lige så godt, som hvis han havde kunnet det fra barnsben. Han vakte endog stor beundring og anerkendelse hos grønlænderne, da han en stormfuld dag roede ud i sin kajak og velbeholden fik en stor sæl bugseret i land. Det var en præstation, som hans efterkommere i Grønland ikke kan gøre efter den dag i dag.

Endnu i dag huskes visse episoder, som indtraf ved hans møde med de derværende danskere, nemlig kolonibestyreren, hans medhjælper og en omvandrende præst, der i fællesskab mere eller mindre redeligt havde taget hele ledelsen på stedet. Visse overleveringer peger på, at der var en stor modsætning mellem Willumsens rolige og retskafne optræden og hans landsmænds – især kolonibestyrerens – overlegne og egenrådige natur.

For at belyse stemningen, som herskede under hans møde med sine landsmænd, kan vi blot erindre om de mangfoldige beretninger, der fortæller om kolonisationen og dens stødtropper – om handelsmænd – som i visse tilfælde ikke var rene engle. Heldigvis har Grønland aldrig været genstand for grove plyndringer, som vi kender det fra andre verdensdele, men der findes alligevel overleveringer, der fortæller, at datidens kolonibestyrere ikke var lige ærlige allesammen. Dette gjaldt især, når der var tale om de såkaldte »procenter«. Hver handelsmand havde sine egne metoder til at afgøre, hvad der var hans eller de indfødtes. Humanitære idealer havde disse procentafhængige handelsmænd ikke mange af, og i stedet udnyttede de grønlændernes uvidenhed til egen fordel, som visse steder grænsede op til et åbenlyst røveri. Grønlændernes ivrighed efter at komme i besiddelse af de nye varer, som på det tidspunkt var indført i forbindelse med den nye form for tuskhandel, måtte også have været en stor fristelse for købmændene, for der fortælles, at grønlænderne dengang gerne solgte hele dagens fangst uden at blinke og uden at tænke på, om deres varer blev godt betalt eller ikke. Alt dette medførte, at grønlændernes levefod på det tidspunkt faldt kolossalt.

Det var sådanne forhold, Johannes Willumsen kom til. Hans tilstedeværelse virkede da også snart som et pust fra omverdenens årvågne love. Med sine altskuende øjne iagttog han alt, før han et års tid efter sin ankomst til Sukkertoppen reagerede overfor denne krænkelse af »nordlandets moral«. Der fortælles, at han en eftermiddag – efter at have overværet indhandlingen af udstedsfangernes varer – var fulgt efter kolonibestyreren ind i hans hus. Man vidste ikke, hvad han dengang havde sagt, men efter en timelang samtale, kom han ud igen og var da »helt rød i hovedet af vrede«.

Fra nu af var uvenskabet mellem Willumsen og kolonibestyreren beseglet. Dette dårlige forhold udviklede sig i tidens løb til et alvorligt fjendskab mellem de to, der hver havde sine sympatifæller blandt befolkningen. Men for Johannes Willumsen var situationen ugunstig. Sådan som han var, uden midler og uden retslig beskyttelse, kunne han kun vanskeligt bevare sin prestige blandt befolkningen, blandt andet fordi kolonibestyreren med alle sine herligheder af varer havde stor indflydelse på stedet. I sådan en moralsk krig kræves der altid karakter og god opførsel, hvilket Johannes Willumsen heldigvis var i besiddelse af. Og det var netop disse egenskaber, som forhindrede, at grønlænderne ikke lod ham sejle sin egen sø.

Men dette var for Willumsen ikke nok til, at han trygt kunne tilpasse sig de nye omgivelser. En hjælp var nødvendig, en myndig hjælp, som kunne sikre hans tilværelse i Grønland. Til stor overraskelse for kolonibestyreren og hans meningsfæller kom denne hjælp med forårets første skib i form af en meddelelse om, at Willumsen kunne tjene til livets ophold ved at arbejde for Handelen. Dette var en følge af, at en eller anden vagabond under de hjemlige himmelstrøg på sit dødsleje havde sagt, at det var ham, som havde dræbt fru Willumsen. – Det skete i foråret 1855.

Kolonibestyreren, som var mere end villig til at komme af med Willumsen, sendte ham omgående til en afsides beliggende fangstplads syd for Sukkertoppen, hvor flere grønlandske familier levede af en indbringende sælfangst. Han skulle her sørge for afsætningen af grønlændernes overskud af sælspek, som han til gengæld skulle betale med tobak, byggryn, skibskiks o. l.

Det forår giftede han sig med en grønlænderinde, en enke, der havde en lille datter på 10 år. Da de kom til bopladsen, byggede han først den lille jordhytte, som han sammen med familien skulle bo i. Men da det blev efterår, uden at der var udsigt til at indstille handelsvirksomheden, blev de af fangerne overtalt til at flytte ind i den store jordhytte, som stedets øvrige beboere levede i.

Den vinter måtte have været Willumsens største oplevelse i Grønland. Dejlige jagture, nu og da med spændende klapmydsejagter, og et ubrydeligt kammeratskab satte kronen på hans tilværelse på fangstpladsen. Den vinter indtraf endnu en begivenhed, som satte Willumsens ry og anseelse som jæger og storfanger på højde med tidens største.

Der fortælles, at da stedets indvånere en uvejrnat var gået til ro, begyndte noget stort og tungt at bevæge sig ovenpå hyttens tag, så det hele rystede. Hvem kunne det dog være? Det kunne ikke være andre end den onde selv, der uventet ville besætte dem. Der opstod panik, da de hørte, at »djævelen« sprang ned fra hyttens tag og begyndte at gå hen imod døråbningen. Da tog Willumsen det nødvendigeste tøj på, bevæbnede sig med en økse, som var det eneste våben i huset og gik sindigt ud. Et øjeblik efter lød der et frygteligt spektakel udenfor hytten. Lyden af slagsmål blandedes med en arrig brummen, og af og til lød der dyrebrøl, hvis uhyggelige genlyd smeltede sammen med stormens susen. Da gik det op for en af mændene, at det måtte være en isbjørn, der var på spil, og han begyndte skyndsomt at klæde sig på; men da han endelig kom ud, var kampen allerede forbi. Johannes Willumsen sad i sneen udenfor hytten og pustede af anstrengelse. Han havde endnu øksen i hånden, men hvor så den ud! Den var oversprøjtet af blod. Hans skindanorak var revet midt over, men selv var han uskadt. Willumsen havde aldrig lært at mestre det grønlandske sprog, så da han kom ind i huset igen, udbrød han blot: Qingmerssuaq, hvilket betyder: en stor hund.

Da det senere blev forår, og sneen smeltede på kystlandet, opdagede man kadaveret af en fuldvoksen isbjørn et par hundrede meter længere borte. Johannes Willumsens velrettede hug havde knækket dens ryggrad.

Den følgende sommer blev Willumsen ansat som udstedsbestyrer i Napassog – et stort udsted, som ligger mellem Godthåb og Sukkertoppen. Dette var en udmærkelse, en slags anerkendelse for hans gode opførsel, hvilket ad usynlige veje var nået til direktørens kontor i København. Det forfaldne udsted, hvis genrejsning var pålagt Willumsen, og som skulle komme til at koste ham hans unge liv, ligger på en ø på et af de yderste punkter af Grønlands sydkyst, og derfor udsat for alle tænkelige vinde og strøm-

Grønlandske kvindetyper i Sukkertoppen 1889.

me. Et sådant sted, som er prisgivet naturens ubarmhjertige luner, er på forhånd dømt til at gennemgå hårde prøvelser, og disse har i tidens løb virket både hærdende og afkræftende for udstedets beboere. Stedet bærer da også den dag i dag præg heraf. Napa-soq-beboerne er kendt for at være overlegne og stædige, og ikke uden grund. Stedet har i årenes løb opfostret store skikkelser, som inden for fangererhvervet betegnes som virkelige kapaciteter, hvis dygtighed og mod har kastet glans over det lille udsted lige til vore dage.

Men da Willumsen kom til stedet, var tilstandene af en anden karakter. Så godt som alle udstedets beboere befandt sig i en elendig tilstand. De plagedes ikke alene af fattigdom, men også af mærkelige sygdomme, som dengang ellers var ukendte i det meste af landet. Disse sørgelige tilstande var resultatet af en privat europæisk handelsmands ulovlige handel på stedet nogle år tidligere. Ja, det gik endda så galt, at man – efter at hans snyderi blev opklaret – opdagede, at han endog havde købt udstedsfangernes kajaker og konebåde, og dermed fuldstændigt ødelagt deres næringsvej.

I sommeren 1855, da Willumsen kom til udstedet, var tilstandene langt fra tilfredsstillende. Mange af fangerne var endnu ikke i stand til at skaffe sig en ny kajak, og de få kajakejere kunne kun vanskeligt mætte de mange underernærede mennesker.

Men den afgørende faktor for fangstsæsonens katastrofale resultater det år, var den før omtalte forandring i de klimatiske forhold. Disse havde nemlig medført det vedvarende tøvejr, som i Grønland – især om efteråret – tit er forbundet med frygtelige vestenstorme, hvilket også var tilfældet det efterår. Langvarigt uvejr havde forhindret fangerne i at benytte sig af sensommerens bedste periode, og da efteråret var forbi, var Napassoq-beboernes forråds-kamre stadigvæk lige tomme.

Dermed var udstedets skæbne besejlet. I de arktiske egne skal der ikke meget til for at forvandle et tomt forråds-kammer til en grav. Dette er en sandhed, som ensomme, hurtigt stablede stendynger, som hist og her findes på den langstrakte grønlandske kyst, altfor godt beviser.

Den omtalte sørgelige hændelse, som havde kostet over 2/3 af stedets beboere livet, må imidlertid ikke betragtes som en letsindig tillid til tilfældighederne. Ulykken, som indtil vore dage har efterladt sig så tydelige spor, var resultatet af en håbløs kamp mod naturens sammensvorne kræfter. Disse kræfter, der – i forbindelse med visse menneskelige egenskaber, som fandt udtryk i den derværende kolonibestyrers grænseløse egoisme og hævn-gerrighed – havde kuert udstedets forhen så dristige og stolte beboere.

Men at ulykken skete så hurtigt og med så skæbnesvangre følger – i betragtning af, at stedet ikke ligger så forfærdeligt langt fra en koloni, hvor der var rigeligt med fødevarer – skyldtes først og fremmest, at udstedet den vinter var blokeret af stori, som hurtigt dannede en fuldstændig ufremkommelig barriere omkring øen.

Der fortælles, at Willumsen – da han blev klar over situationens alvor – havde sendt en af fangerne til kolonien med sit brev til kolonibestyreren. Han beskrev den farlige situation, alle på udstedet var i. Men til alles forargelse medbragte fangeren kun følgende besked fra kolonibestyreren: hvorfor ikke spise sten, dem har I jo nok af. Denne besked – eller rettere spøg, – var rettet mod Johannes Willumsen, og ikke mod udstedets beboere, fordi kolonibestyreren så lidt som alle andre i kolonien anede, at tilstandene var af en så elendig karakter. Hans farlige spøg må derfor ikke betragtes som en bevidst passivitet overfor stedets nødråb, men et udslag af hans hævn-gerrighed overfor Willumsen, fordi denne ved sin idealisme havde ødelagt hans egen prestige blandt befolkningen.

Så begyndte slutakten af tragedien.

En tidlig morgen stod der en pelsklædt mand på toppen af øens højeste bakke. Med sit på engang skarpe og bekymrede blik stirrede han ud over de vældige ismasser, der som en truende endeløs ørken strakte sig helt over mod den mørke horisont. Det var Johannes Willumsen, der den tredje dag – efter at fangeren var kommet tilbage fra kolonien – var gået til fjelds for i stilhed at overveje, hvad han skulle gøre for at frelse sit dødsdømte udsted.

Han stod der længe ubevægeligt, tilsyneladende ude af stand til at bestemme sig. Endelig vendte han sig om. Hans skarpe vejr-bidte ansigt fik et øjeblik et længselsfuldt

og bedende udtryk, da han en stund så op mod den blegnende blå himmel, der efterhånden klaredes oppe over de mægtige fjeldtinder langt borte.

Hvad han tænkte i det øjeblik, er der ingen, der ved; men da han lidt senere gik ned fra fjeldet og kaldte på een af mændene, var hans stemme bestemt, ja, næsten vred. Han udstedte en ordre om, at alle våbenføre mænd på udstedet skulle samles i hans hus til et møde. Nu var det slut med hans tålmodighed. Han var besluttet på at forsøge at sejle til Sukkertoppen i sin nybyggede båd, hvis udstedet ville skaffe ham ledsagere. Ved en frivillig afstemning udpegedes der 8 af de dygtigste og mest udholdende fangere, som indvilgede i at følges med ham til kolonien. Derpå valgte han to andre af de ældste og mest erfarne mænd til den ansvarsfulde post at sørge for uddelingen af resten af den proviant, som Willumsen havde samlet sammen til fælles brug.

Der fortælles, at nogle af udstedets ældste havde protesteret imod, at så mange fangere skulle rejse samtidig. Alle var nemlig klar over, at den forestående rejse var et risikabelt foretagende, som under sådanne forhold nemt kunne koste alle deltagerne livet. De, som skulle rejse, var da også ganske klare over risikoen. Men bevidstheden om, at hjælpen kun kunne findes udenfor ismasserne, havde givet dem mod. Og når alt kommer til alt, havde de jo heller intet at tabe ved at foretage denne rejse.

Om aftenen besluttede Willumsen sig til også at tage sin steddatter med på rejsen, for at hans kones sparsomme proviant kunne strække længere.

Da det blev aften, var alt parat til afrejsen, som var fastsat til den næste morgen. Willumsen var meget urolig den aften. Hans ellers så beherskede optræden var ligesom blæst bort. Rastløst gik han frem og tilbage på gulvet, og det var, som om han ikke kunne huske, at hans husstand ikke forstod dansk. Hvergang han skulle sige noget, talte han dansk. Bevidstheden om tilstandenes håbløshed og følelsen af at have ansvaret for 9 menneskers liv, som han – ved at bede dem følges med sig – skulle udsætte for en stor fare, havde nær knækket hans mod.

Det var sengetid, alligevel gik han ud igen og ned til stranden, for endnu engang at se til båden, som hans mænd allerede i dagens løb havde gjort i stand.

Den nat var himlen skyfri, og månen strålede over det ulykkelige udsted, ligesom for at blotte dets fattigdom. Johannes Willumsen stod længe på stranden og betragtede det på engang storslåede og uhyggelige syn.

Så langt øjet rakte, var der kun ismasser og atter ismasser, der nu i månelysen lå så skinnende hvide omkring øen. Den arktiske ørken syntes nu at være fuld af liv, for luften var mættet af utallige mystiske lyde. Det var lyden af tusinder af isklodders gnidninger mod hinanden. Snart lød det som et arrigt dyrebøl, snart som en gennemtrængende barnegråd, og endelig som den blideste kvindestemme, der beroligende hviskede ind i ens øren.

Dette var Johannes Willumsens sidste aften i Napassok.

Tidlig næste morgen stod der en menneskeskare på stranden. En fortvivlet og sultende flok, der var mødt op for at sige farvel og for at give luft for deres ønsker om en god rejse. Men hvormange gode ønsker disse stakkels mennesker end havde haft, nåedes der uden tvivl blandt mange af dem frygt for, at denne båd aldrig ville komme tilbage, fordi storisen muligvis ville omringe den som en endeløs ørken. Og da det kom til stykket, viste det sig, at det blev tilfældet. Kun to dage efter, at båden langt om længe var forsvundet bag om næsset, begyndte vejret at forandre sig, og med eet blæste det op til en storm, en orkan, hvis styrke man aldrig havde kendt mage til.

Det var en vinternat i 1949, at jeg ganske tilfældigt kom til den før omtalte lille ø. Jeg var på fuglefangst sammen med mine brødre, men da vi imidlertid havde fået maskinskade, søgte vi tilflugt på øen, fordi den lå nærmest.

Allerede et par skridt fra stranden kom jeg op til en forhøjning, som var øens højeste punkt. Jeg kunne ikke se ret meget i det tiltagende mørke. Alligevel kunne jeg skimte omridset af en stor stendynge, som lå lige foran mig. Hvis jeg ikke havde vidst det før, ville jeg måske knapt have troet, at stendynge var en grav. Stedet så jo så ensomt og forladt ud.

Et stykke tid sad jeg på en af de store stenplader, som graven bestod af. Graven var altfor stor og klodset, tænkte jeg. Det virkede rørende med alle de vældige og tunge stenblokke, som uordentligt var stablet ovenpå hinanden. I sandhed et ulykkested.

Vejret var herligt, koldt og klart, og havet lå blankt og stille. Tusinder af stjerner blinkede uroligt over mig, og deres svage skær genspejledes så betagende smukt på den vældige havoverflade. Mod øst standsedes mit blik af store mørke fjelde, hvis uregelmæssige konturer i det fjerne så underligt faretruende ud.

En stund følte jeg mig som det eneste levende menneske i denne tavse verden af hav og mørke. Et levende genfærd af de ti sjæle, som for 100 år siden blev vugget ind i deres evige søvn af lyden af de selvsamme dønninger, der nu svagt fyldte den uendeligt ensomme verden omkring mig som en vemodig nynnen.